

## **ВІДГУК**

**Офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, професора кафедри права Хмельницького національного університету ПУНДИ Олександра Олеговича на дисертаційне дослідження Покотинського Максима Анатолійовича на тему: «Захист прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Державного податкового університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

**Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження.** Питання судового захисту прав авторів комп'ютерних програм належить до тих напрямів юридичної науки, актуальність яких зумовлена не лише розвитком законодавства, а й динамікою фактичних суспільних відносин. Програмне забезпечення дедалі частіше виступає самостійним результатом творчої діяльності, активом суб'єкта господарювання, об'єктом інвестування, ліцензування, комерційного використання та, відповідно, предметом судового спору.

Особливість комп'ютерної програми полягає в тому, що її правова охорона пов'язана із поєднанням правових, технічних і доказових аспектів. На відміну від багатьох традиційних об'єктів авторського права, порушення прав на комп'ютерну програму часто не є очевидним для зовнішнього спостерігача, може проявлятися у прихованому копіюванні коду, неправомірному використанні функціональних рішень, модифікації програмного продукту, порушенні умов ліцензії або несанкціонованому доступі до програмного середовища.

У цьому контексті звернення Покотинського Максима Анатолійовича до проблематики захисту прав авторів комп'ютерних програм саме у цивільному судочинстві є своєчасним. Обрана тема знаходиться на перетині цивільного процесуального права, права інтелектуальної власності, ІТ-права та практики застосування електронних доказів. Така міжгалузєва природа теми обумовлює необхідність комплексного підходу до її дослідження.

Актуальність дисертаційної роботи посилюється також тим, що розвиток цифрових технологій випереджає формування сталої судової практики. Суд, розглядаючи спори щодо комп'ютерних програм, стикається з потребою оцінювати технічні докази, використовувати спеціальні знання, визначати межі авторсько-правової охорони та забезпечувати баланс між правами автора,

правовласника, користувача і публічним інтересом у розвитку цифрового середовища.

З огляду на зазначене, дисертація є актуальною як для науки цивільного процесуального права, так і для практики судового захисту прав інтелектуальної власності. Вона спрямована на вирішення наукового завдання, яке має прикладне значення для формування ефективної моделі розгляду відповідної категорії цивільних справ.

**Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.** Дисертаційна робота Покотинського Максима Анатолійовича справляє враження цілісного наукового дослідження, у якому автор послідовно рухається від загальних теоретичних засад до аналізу конкретних процесуальних проблем, що виникають під час судового розгляду справ про захист прав авторів комп'ютерних програм.

Методологічна основа дослідження відповідає характеру поставлених завдань. У роботі використано як загальнонаукові методи пізнання, зокрема аналіз, синтез, узагальнення, індукцію та дедукцію, так і спеціально-юридичні методи: історико-правовий, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, метод правового моделювання та класифікації. Застосування цих методів дозволило автору дослідити не лише норми права, а й практичну логіку їх реалізації у судовому процесі.

Позитивно слід оцінити те, що здобувач не обмежився описом чинного правового регулювання. У роботі простежується прагнення виявити внутрішні проблеми цивільної процесуальної форми при розгляді спорів щодо комп'ютерних програм, визначити недоліки доказування, оцінити роль експертизи та сформулювати пропозиції, які можуть мати значення для подальшого вдосконалення законодавства.

Науковий рівень дисертації підтверджується належним опрацюванням джерельної бази, використанням положень національного законодавства, судової практики, доктринальних підходів, а також зверненням до міжнародного й європейського правового досвіду. Важливим є те, що автор намагається поєднати матеріально-правову характеристику комп'ютерної програми з процесуальними наслідками такої характеристики.

Основні результати дисертації знайшли відображення у наукових публікаціях здобувача. Наявність публікацій за темою роботи свідчить про апробацію ключових положень дослідження, а їх зміст узгоджується із загальною

спрямованістю дисертації. Це дає підстави вважати, що здобувач належним чином представив результати свого наукового пошуку академічній спільноті.

**Новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.** Наукова новизна дисертації полягає в осмисленні судового захисту прав авторів комп'ютерних програм крізь призму цивільного судочинства. Такий підхід є важливим, оскільки у науковій літературі комп'ютерна програма переважно розглядається як об'єкт матеріального права, тоді як процесуальні особливості її захисту часто залишаються недостатньо розкритими.

Здобувачем запропоновано низку положень, що заслуговують на увагу. Зокрема, у роботі досліджено генезу судового захисту прав авторів, розкрито особливості комп'ютерної програми як об'єкта авторського права та судового захисту, проаналізовано право на пред'явлення позову, процесуальний статус учасників справи, предмет і тягар доказування, використання спеціальних знань, а також напрями вдосконалення процесуального законодавства.

Варто відзначити, що автор намагається подивитися на проблему ширше за межі традиційної авторсько-правової моделі. У дисертації приділено увагу питанням дуалістичної природи комп'ютерної програми, прав *sui generis*, декомпіляції, доказового значення технічних матеріалів, а також ролі практики Суду Європейського Союзу та ЄСПЛ у розвитку національного правозастосування.

Положення дисертації, що виносяться на захист, у цілому мають достатній рівень новизни, оскільки спрямовані на уточнення теоретичної бази та процесуальних механізмів розгляду спорів щодо комп'ютерних програм. Опубліковані праці здобувача відображають основні напрями дослідження та підтверджують послідовність його наукової позиції.

**Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.** Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що сформульовані у ньому наукові положення, висновки та рекомендації є належно обґрунтованими та логічно вивіреними. Автор послідовно розкриває досліджувану проблематику, спираючись на чинне законодавство України, наукові джерела, усталену судову практику та актуальний міжнародний досвід. Висновки не мають декларативного характеру, а впливають із проведеного аналізу та змісту відповідних розділів і підрозділів роботи.

Достовірність отриманих результатів забезпечується чіткою структурою дослідження та внутрішньою логікою викладу матеріалу. Зокрема, у першій частині закладено теоретико-методологічну основу дослідження, у другій – здійснено аналіз процесуальних механізмів реалізації права на судовий захист, тоді як у третій частині сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання у відповідній сфері. Така побудова роботи дозволяє простежити взаємозв'язок між метою, завданнями дослідження та сформульованими висновками.

Окремо слід відзначити належний рівень обґрунтування положень, що стосуються специфіки доказування у справах про захист прав авторів комп'ютерних програм. Автор обґрунтовано акцентує увагу на складності встановлення факту порушення у таких категоріях справ, що зумовлено необхідністю аналізу вихідного та об'єктного коду, технічної документації, електронних доказів, зокрема репозиторіїв, історії змін та інших цифрових даних. Це свідчить про глибоке розуміння як матеріально-правових, так і процесуальних аспектів досліджуваної проблематики.

Отже, навіть узагальнений аналіз основного змісту дисертації свідчить про наявність у ній науково обґрунтованих висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання та практики застосування норм у сфері захисту прав авторів комп'ютерних програм у порядку цивільного судочинства. Ступінь обґрунтованості наукових положень і рекомендацій є належним, а запропоновані автором підходи враховують актуальні проблеми правозастосування та спрямовані на підвищення ефективності, єдності та передбачуваності судової практики.

**Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.** Поставлене у дисертації наукове завдання виконано на належному рівні. Автору вдалося охопити основні складові проблеми судового захисту прав авторів комп'ютерних програм: від історичних і теоретичних передумов до конкретних процесуальних питань, які виникають у межах цивільного судочинства.

Здобувач продемонстрував уміння формулювати наукову проблему, визначати її межі, добирати адекватні методи дослідження та робити висновки на основі аналізу нормативного, доктринального і практичного матеріалу. Такий рівень опрацювання теми свідчить про належне оволодіння методологією наукової діяльності.

Слід підкреслити, що тема дослідження є непростю, оскільки вимагає розуміння не лише цивільного процесуального права, а й права інтелектуальної власності, технічної природи комп'ютерної програми та особливостей використання цифрових доказів. У роботі загалом простежується здатність автора поєднувати ці площини в єдину дослідницьку конструкцію.

Мета дослідження досягнута, а поставлені завдання виконані. Результати дисертації мають ознаки самостійності, завершеності та можуть бути використані як основа для подальших досліджень судового захисту цифрових об'єктів.

**Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.** Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні наукових уявлень про процесуальні особливості захисту прав авторів комп'ютерних програм. Робота робить внесок у розвиток науки цивільного процесуального права, обґрунтовуючи взаємозв'язок між специфікою об'єкта матеріального права та особливостями реалізації права на судовий захист. Окремі положення дослідження можуть бути використані для подальшого наукового осмислення таких категорій, як об'єкт і предмет судового захисту, право на позов, процесуальний статус учасників справи, доказування, а також роль спеціальних знань у цивільному судочинстві.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх комплексного використання у різних сферах. Зокрема, у нормотворчій діяльності – з метою вдосконалення цивільного процесуального законодавства у частині регулювання захисту прав авторів комп'ютерних програм; у правозастосовній практиці – при тлумаченні та застосуванні норм авторського і цивільного процесуального права, зокрема під час розгляду спорів, пов'язаних із порушенням прав на програмне забезпечення, формування доказової бази, підготовки процесуальних документів, визначення доцільності призначення судових експертиз і оцінки технічних доказів; у науковій сфері – як підґрунтя для подальших досліджень відповідної проблематики; а також в освітньому процесі – при підготовці навчально-методичних матеріалів, розробці програм навчальних дисциплін і викладанні курсів з цивільного процесуального права, права інтелектуальної власності, ІТ-права та спеціальних курсів, присвячених доказуванню у спорах щодо цифрових об'єктів.

**Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.** Дисертація Покотинського Максима Анатолійовича має логічну і послідовну структуру. Вона складається з анотації, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 198 сторінок, з яких 174 сторінки займає основний текст. Список

використаних джерел містить 189 найменувань, що є достатнім для комплексного розкриття заявленої теми.

У вступі належним чином обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано положення наукової новизни, розкрито практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та публікації здобувача.

Перший розділ присвячено теоретико-методологічним засадам дослідження. У ньому розкрито генеза захисту прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві, здійснено аналіз особливостей комп'ютерної програми як об'єкта авторського права та судового захисту, а також охарактеризовано способи захисту авторських прав на комп'ютерну програму.

У другому розділі досліджено процесуальні засади судового розгляду відповідної категорії справ. Автор аналізує право на пред'явлення позову, процесуальний статус учасників справи та їх представників, а також особливості доказування у справах про захист прав авторів комп'ютерних програм. Саме цей розділ має особливу практичну спрямованість, оскільки стосується найбільш складних питань судового розгляду.

Третій розділ присвячено напрямам удосконалення захисту прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві. У ньому узагальнено міжнародний досвід, проаналізовано європейські підходи та запропоновано окремі шляхи розвитку національного законодавства і правозастосування.

Кожен розділ містить проміжні висновки, а загальні висновки дисертації кореспондують із поставленими завданнями. Робота є завершеною, структурно цілісною та відповідає вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

**Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.** Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Покотинського Максима Анатолійовича, вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі положення, що мають дискусійний характер. Наведені нижче зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи, однак можуть бути корисними для наукової дискусії під час публічного захисту та подальших досліджень здобувача.

1. У підрозділі 1.1 обґрунтовується теза про те, що протягом тривалого часу спеціальні процесуальні механізми захисту авторських прав, у тому числі щодо комп'ютерних програм, були відсутні. Такий історико-правовий висновок є обґрунтованим і логічно пов'язаний із загальною концепцією дисертації.

Водночас науковий інтерес становить позиція автора щодо сучасної потреби у виокремленні спеціальних процесуальних норм саме для цієї категорії спорів. Зокрема, потребує додаткового пояснення, чи є виправданим формування окремих процесуальних правил для спорів щодо комп'ютерних програм, або ж достатнім є застосування загальних положень цивільного процесуального законодавства з урахуванням їх розвитку та тлумачення судовою практикою.

2. У підрозділі 1.2 (с. 32-33) автор пропонує розглядати об'єктом судового захисту порушене майнове або немайнове право на комп'ютерну програму, що загалом відповідає усталеним підходам у процесуальній науці. Разом з тим, на нашу думку, доцільно було б більш чітко обґрунтувати критерії відмежування цієї категорії від поняття «предмет судового захисту». Співвідношення зазначених понять має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки воно впливає на визначення меж судового розгляду, обсяг доказування, характер позовних вимог та спосіб судового захисту, особливо у спорах щодо таких складних об'єктів, як комп'ютерні програми.

3. У підрозділі 1.2 (с. 35-37) висновок автора про переважно приватноправову природу спорів щодо прав на комп'ютерні програми загалом видається переконливим, адже такі правовідносини здебільшого пов'язані із захистом майнових та особистих немайнових прав конкретних суб'єктів.

Водночас дискусійним є надто категоричне твердження про віднесення відповідних спорів виключно до цивільної або господарської юрисдикції. Доцільно було б додатково обґрунтувати цю позицію з огляду на сучасні тенденції розвитку сфери інтелектуальної власності, в якій зростає значення публічно-правових елементів, адміністративних процедур, участі суб'єктів владних повноважень та спорів, що можуть мати змішану правову природу.

4. Позитивно оцінюючи авторську пропозицію щодо вдосконалення процесуального законодавства в частині відстрочення та розстрочення оплати судової експертизи у справах цієї категорії (с. 117-118), вважаємо, що вона потребує додаткової конкретизації. Зокрема, доцільно було б визначити критерії застосування такого механізму: майновий стан сторони, складність експертного дослідження, прогнозовану вартість експертизи, її значення для правильного вирішення спору, а також ризик зловживання відповідним процесуальним інструментом. Така деталізація посилила б практичну реалізованість запропонованих змін, сприяла б єдності судової практики та забезпеченню економічної доступності судового захисту.

Зазначені зауваження мають переважно уточнювальний та дискусійний характер. Вони не спростовують основних результатів дисертаційної роботи, а свідчать про складність обраної теми та можливість її подальшого наукового розвитку.

**Відсутність порушень академічної доброчесності.** Дисертаційне дослідження Покотинського Максима Анатолійовича на тему «Захист прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві» є самостійною науковою працею. Під час ознайомлення з дисертацією та опублікованими працями здобувача ознак порушення академічної доброчесності не встановлено. Використані джерела відображені у списку літератури, а посилання на наукові позиції інших авторів здійснені належним чином.

## **ВИСНОВОК**

### **про відповідність дисертації встановленим вимогам**

Дисертаційна робота Покотинського Максима Анатолійовича на тему «Захист прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, самостійним і завершеним науковим дослідженням. У роботі отримано науково обґрунтовані результати, які мають значення для розвитку цивільного процесуального права, права інтелектуальної власності та практики судового захисту прав на комп'ютерні програми.

Робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Враховуючи викладене, Покотинський Максим Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент:**

**доктор юридичних наук, професор,**

**професор кафедри права**

**Хмельницького національного університету**

**Олександр ПУНДА**